Μακεδονικά

Τόμ. 16, Αρ. 1 (1976)

Δημητρίου Κ. Σαμσάρη, Ιστορική γεωγραφία της Ανατολικής Μακεδονίας κατά την αρχαιότητα

Δ. Κανατσούλης

doi: [10.12681/makedonika.655](https://doi.org/10.12681/makedonika.655)

Copyright © 2014, Δ. Κανατσούλης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Κανατσούλης Δ. (1976). Δημητρίου Κ. Σαμσάρη, Ιστορική γεωγραφία της Ανατολικής Μακεδονίας κατά την αρχαιότητα. *Μακεδονικά*, 16(1), 401–405. <https://doi.org/10.12681/makedonika.655>

σιλα ἐπὶ ἐνδείξεων ἐπιδεχομένων ὑποκειμενικὴν ἐρμηνείαν καὶ ἐπὶ προσωπικῶν τοῦ σ. συλλογισμῶν, ὥς εἶναι π.χ. ἡ ἐπίμονος ὑποστήριξις τῆς ιδιότητος τοῦ Νικολάου Καβάσιλα καὶ ὥς ἱερέως εἰς τὸ τέλος τοῦ βίου του καὶ ἡ δυναμένη νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς προσωρινὴ χρονολόγησις τοῦ Λόγου αὐτοῦ «Περὶ τῶν παρανόμως τοῖς ἄρχουσιν ἐπὶ τοῖς ἱεροῖς τολμωμένων», ἡ ὁποία ἀπασχόλησεν ἐπὶ ἔτη ἄνευ ἀποτελέσματος τὸν εἰδικὸν μελετητὴν του καὶ ἐρευνητὴν τοῦ ἀναστήματος τοῦ Ι. Σεβτσένκο. 3) Ἐχει ἐπίσης ἑλλείψεις εἰς τὸ περὶ τῶν «Συγγραμμάτων» τοῦ Νικολάου Καβάσιλα μέρος τῆς ἐργασίας, ὥς εἶναι ἀπουσιάζοντες βοηθητικοὶ πίνακες, π.χ. πίναξ ἀνεκδότων ἔργων τοῦ Νικολάου Καβάσιλα καὶ τῶν περιεχόντων αὐτὰ κωδίκων, καὶ ἡ ξηρὰ δημοσίευσις τῶν κειμένων μόνον τῶν ἀνεκδότων αὐτοῦ ἔργων.

β) Προσέφερεν ἡ ἐργασία τοῦ συγγραφέως πολλὰ, διότι: 1) Εἶναι ἡ πρώτη συνολικὴ βιογραφία τοῦ Νικολάου Καβάσιλα, συγκεντρώνουσα τὰς διεσπαρμένας περὶ αὐτοῦ πληροφορίας καὶ τοποθετοῦσα αὐτὰς εἰς τὸ ἱστορικὸν πλαίσιον τῆς ἐποχῆς του. 2) Κατοχυρώνει τὴν χρονολογίαν γεννήσεως τοῦ Νικολάου Καβάσιλα διὰ νέων στοιχείων. 3) Δίδει εἰκόνα τῆς προσωπικότητος τοῦ Νικολάου Καβάσιλα πολλὴν πλέον ἐναργὴ τῆς μέχρι σήμερον ὑπαρχούσης. 4) Ἀναγινώσκει διὰ πρώτην φορὰν ὀρθῶς τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ παρεκκλησίου τοῦ Πρωτάτου, τὴν ὁποίαν ὁ G. Millet εἶχεν ἀναγνώσει ἐσφαλμένως. 5) Ἀνατρέπει ὀριστικῶς δι' ἰσχυρῶν ἐπιχειρημάτων τὰς ἀπόψεις τοῦ Salaville καὶ τῶν ἀκολουθησάντων αὐτὸν ὡς πρὸς τὴν ιδιότητα τοῦ Νικολάου Καβάσιλα ἐρμηνεύων ὀρθῶς τὴν φράσιν τοῦ Καντακουζηνοῦ «ὄντα ἔτι ιδιώτην», ἡ ὁποία δὲν ἀφίνει περιθώρια εἰς ἀμφιβολίας ὅτι ὁ βίος τοῦ Νικολάου Καβάσιλα παρουσιάζει δύο περιόδους, κατὰ τὴν πρώτην ἐκ τῶν ὁποίων οὗτος εἶναι λαϊκός, ἐνῶ κατὰ τὴν δευτέραν δὲν εἶναι πλέον οὗτος λαϊκός, ἀλλὰ κληρικός. (Ποίᾳ ὁμως βαθμίδος κληρικός; Εἰς τοῦτο ἀντιδικοῦμεν μετὰ τοῦ σ., ὁ ὁποῖος θέλει τοῦτον ἱερέα εἰς τὸ τέλος τοῦ βίου του). 6) Συγκεντρώνει καὶ ταξινομεὶ τὰ συγγραφικὰ ἔργων τοῦ Νικολάου Καβάσιλα μετὰ ὅλας τὰς πληροφορίες περὶ τῶν περιεχόντων αὐτὰ κωδίκων καὶ τῶν γενομένων ἐκδόσεων αὐτῶν. 7) Καθορίζει τὸν χρόνον συγγραφῆς πολλῶν συγγραμμάτων τοῦ Νικολάου Καβάσιλα. Καὶ 7) ἐκδίδει ἀνεκδότα ἔργα αὐτοῦ.

Ἡ βυζαντινὴ προσωπογραφία, παρὰ τὰς γενομένας πρὸς βελτίωσιν, τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης σποραδικὰς ἡμῶν παρατηρήσεις, πρέπει νὰ εἶναι εὐγνώμων πρὸς τὸν συγγραφέα διὰ τὴν κοπιώδη καὶ σημαντικὴν προσφορὰν του εἰς αὐτήν. Οὐδεμία μελέτῃ βυζαντινῆς προσωπογραφίας ἡμπορεῖ εἰς τὸ μέλλον νὰ τὴν ἀγνοήσῃ.

Γ. Ι. ΘΕΟΧΑΡΙΔΗΣ

Δημητρίου Κ. Σαμσάρη, Ἱστορικὴ γεωγραφία τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, Θεσσαλονίκη 1976, σελ. 237 (Ἐταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν. Ἐδμησιεύθη στὴ Μακεδονικὴ βιβλιοθήκη, ἀριθ. 49).

Ὁ κ. Δ. Σαμσάρης εἶναι γνωστός καὶ ἀπὸ ἄλλα δημοσιεύματά του, γενόμενα αὐτοτελῶς ἢ καὶ εἰς περιοδικὰ, ὅπως π.χ. εἰς τὰ Μακεδονικά 14 (1974) 123-138, Τὸ ὁδικὸ δίκτυο τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα χρόνια ὡς τὴ ρωμαϊκὴ κατάκτηση, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ μέρος τῆς παρουσίας ἐργασίας, καὶ ἄλλα. Ὅλαι αἱ μελέται του ἀναφέρονται εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ εἰδικότερον εἰς τὴν ἀρχαίαν Μακεδονίαν.

Ἡ μελέτῃ περιλαμβάνει πέντε μέρη: Α. Φυσικὴ γεωγραφία τῆς ἀνατολικῆς Μακεδονίας (11-23). Β. Οἰκονομικὴ Γεωγραφία (24-42). Γ. Συγκοινωνιακὴ Γεωγραφία (43-53). Δ. Πολιτικὴ Γεωγραφία (54-97) καὶ Ε. Τοπογραφία τῆς ἀρχαίας ἀνατολικῆς Μακεδονίας (98-198).

Εἰς τὸ πρῶτον μέρος ὁ συγγραφεὺς πραγματεύεται περὶ τῶν ὁρέων τῆς περιοχῆς καὶ προσπαθεῖ νὰ ἐντοπίσῃ τὰ παραδιδόμενα ὄρη ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς μὲ τὰ παλαιὰ ὀνόματά των πρὸς τὰ σημερινά. Οὕτω π.χ. προκειμένου περὶ τοῦ μεγάλου συγκροτήματος βουνῶν, τὸ ὅποιον μᾶς παραδίδεται μὲ τὸ ὄνομα 'Ορβήλος καὶ τὸ ὅποιον ἐκτείνεται μεταξὺ τοῦ Σκόμβρου καὶ τοῦ Σκάρδου, διακρίνει δύο διακλαδώσεις, τὴν νοτιοδυτικὴν, τὴν ὁποίαν ταυτίζει μὲ τὴν ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου παραδιδομένην Κερκίνην, προσάγων μαρτυρίας ἐξ αὐτοῦ τοῦ Θουκυδίδου, καὶ τὴν ἀνατολικὴν διακλάδωσιν, τὴν ἐκτεινομένην μεταξὺ τῶν ποταμῶν Στρυμόνος καὶ Νέστου, τὴν ὁποίαν οὗτος ταυτίζει μὲ τὰ βουνά, τὰ ὁποῖα ὁ 'Αρριανὸς ὀνομάζει μὲ τὸ γενικὸν ὄνομα 'Ορβήλος. Ἐκ τῶν δύο τούτων διακλαδώσεων τοῦ 'Ορβήλου κορυφάς τινας, παραδιδόμενας ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, τὸ μὲν Δύσωρον, ἀντλῶν μαρτυρίας ἐξ αὐτοῦ τοῦ 'Ηροδότου, ταυτίζει μὲ τὰ Κρούσια, ὅπως καὶ ἄλλοι ἐρευνῆταί, τὸν δὲ Βερτίσκον μὲ τὸν σημερινὸν Βερτίσκον, ποὺ ὑψώνεται μεταξὺ τῶν λιμνῶν Βόλβης καὶ Λαγκαδᾶ ('Αγίου Βασιλείου). Τὸ Παγγαῖον καὶ τὸ Σύμβολον, συμφωνῶν μὲ τοὺς ἄλλους συγχρόνους ἐρευνήτας, ταυτίζει μὲ τὰ σημερινά ὁμόνυμα βουνά.

'Ακολουθῶς προβαίνει εἰς τὴν μελέτην τῶν δύο μεγάλων ποταμῶν δηλ. τοῦ Στρυμόνος καὶ τοῦ Νέστου, οἱ ὅποιοι περιλαμβάνουν κατὰ τὸ πλεῖστον τὴν ἀνατολικὴν Μακεδονίαν, ἐρευνᾷ εἰς ποῖα σημεῖα τῶν δύο ποταμῶν ὑπῆρχον γέφυραι κατὰ τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν καὶ εἰς ποῖα δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν τὴν ὑπαρξίν αὐτῶν ἐκ διατηρουμένων εἰρηπίων· ὁ ἴδιος δι' ἐπιτοπίου ἐξετάσεως ἐπισημαίνει μερικὰς. Προσπαθεῖ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦτον νὰ ἐντοπίσῃ ἀναφερομένους ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων παραποτάμους τοῦ Στρυμόνος· οὕτω τὸν παραπόταμον Πόντον ταυτίζει μὲ τὸν σημερινὸν 'Ασπροπόταμον ἢ τὸν 'Αχλαδοχωρίτην, τὸν Βισάλτην, ἀναφερόμενον μόνον ὑπὸ τοῦ Στεφ. Βυζαντίου, μὲ τὸ Μεγάλο Ρέμμα καὶ τὸν 'Αγγίτην τοῦ 'Ηροδότου ἀσφαλῶς μὲ τὸν σημερινὸν ὁμόνυμον παραπόταμον. Παρατηρήσεις δὲ τινες, τὰς ὁποίας κάμνει διὰ τοὺς παραποτάμους 'Αγγίτην καὶ Ζυγάκτην, φαίνονται μᾶλλον πειστικαὶ καὶ ὀρθαί. Ἐπίσης ὀρθαί εἶναι αἱ γνῶμαι, τὰς ὁποίας διατυπώνει διὰ τὴν Κερκινίτην καὶ τὴν Πρασιάδα λίμνην, ὡς καὶ διὰ τοὺς δύο κόλπους, τὸν Στρυμονικὸν καὶ τὸν Πιερικόν.

Εἰς τὸ δεύτερον μέρος ἐξετάζει τὰ προϊόντα καὶ τὸν ὀρυκτὸν πλοῦτον, ποὺ παρήγεν ἡ ἀνατολικὴ Μακεδονία κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. Ἀπὸ τὴν μελέτην τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, τῶν νομισμάτων καὶ ψηφισμάτων διαφόρων πόλεων, ὡς καὶ τῶν ἄλλων εὐρημάτων τῆς περιοχῆς, διαπιστώνει τὰ ἑξῆς: Εἰς τὴν ἀνατολικὴν Μακεδονίαν ἐκαλλιιεργεῖτο ὁ σίτος, ἡ κριθή, ὁ οἶνος καὶ τὰ σταφύλια (ἰδιαίτερος εἰς τὴν Πιερίδα), τὰ σκόροδα καὶ τὰ λινά. Ἡ ἀνεπτυγμένη κτηνοτροφία παρείχε εἰς τοὺς κατοικοὺς ἄφθονα κτηνοτροφικὰ προϊόντα, τὰ δὲ ποτάμια καὶ αἱ λίμναι ἐπρομήθευον ψάρια καὶ χέλια. Ὀνομαστὴ ἦταν ἡ ναυπηγήσιμος καὶ οἰκοδομήσιμος ξυλεία, τὴν ὁποίαν ἐπρομηθεύοντο ἀπὸ ἐκεῖ, πρὸ παντός μετὰ τὴν ἱδρυσιν τῆς 'Αμφιπόλεως, αἱ 'Αθηναῖοι. Σημαντικαὶ ἦσαν αἱ πρόσοδοι, αἱ ὁποῖαι προήρχοντο ἀπὸ τὰ μεταλλεῖα τῆς 'Ανατολικῆς Μακεδονίας, ἀπὸ τὰ λατομεῖα τοῦ Παγγαίου καὶ τοῦ Μενοικίου, ἀπὸ τὰ ἀργυρορυχεῖα τοῦ Δυσώρου, ἀπὸ τὰ χρυσορυχεῖα τοῦ Παγγαίου καὶ τῆς Σκαπτῆς Ὑλῆς τοῦ Θουκυδίδου, ἀπὸ τὰ μεταλλεῖα τῆς 'Αμφιπόλεως καὶ ἀπὸ τὰ χρυσορυχεῖα καὶ ἀργυρορυχεῖα τῆς Μυρκίνου. Οὕτως ἐξηγεῖ καὶ τὸ ἐνδιαφέρον, ποὺ εἶχον κατὰ τὴν ἀρχαιότητα διὰ τὴν περιοχὴν, οἱ τύραννοι τῶν διαφόρων πόλεων (Πεισίστρατος), οἱ Θάσσιοι, οἱ 'Αθηναῖοι, οἱ Μακεδόνες καὶ ἀργότερον οἱ Ρωμαῖοι. Ὁ σ. δὲν ἄρκεῖται νὰ μᾶς δώσῃ μίαν εἰκόνα τῶν μεταλλείων τούτων καὶ νὰ λύσῃ διάφορα ἱστορικά προβλήματα αὐτῶν, ἀλλὰ προσπαθεῖ δι' ἐπιτοπίου ἐξετάσεως—κατάγεται ἀπὸ τὴν περιοχὴν—νὰ προσδιορίσῃ ἐπακριβῶς καὶ τὰς θέσεις, ὅπου ἐξωρύσσοντο τὰ μεταλλεύματα: οὕτω π.χ. τὰ μεταλλεῖα τῆς 'Αμφιπόλεως ἐντοπίζει παρὰ τὸ Ροδολίβος, Παλαιοκώμην καὶ 'Ορφύνιον, τὴν χρυσοφόρον καὶ ἀργυροφόρον περιοχὴν τῆς Μυρκίνου κατὰ τοὺς βορειοδυτικοὺς πρόποδας τοῦ Παγγαίου.

Εἰς τὸ τρίτον μέρος «Συγκοινωνία καὶ γεωγραφία» με βάσιν τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν καὶ τὰ διάφορα ὁδοιπορικὰ διαπιστώνει τοὺς ἐξῆς δρόμους τῆς ἀνατολικῆς Μακεδονίας: 1) Ἐνας δρόμος, γνωστὸς ἀπὸ τὸν Ἡρόδοτον, προήρχετο ἐκ Θράκης καὶ διερχόμενος διὰ τοῦ Νέστον, Πιερίδος καὶ Στρυμόνος εἰσήρχετο εἰς τὴν Μακεδονίαν. Εἶναι περίπου ἡ σημερινὴ ὁδὸς Καβάλας-Θεσσαλονίκης. 2) Ἐκ τοῦ ἰδίου δρόμου ἀπεσπῶντο δύο δευτερεύοντες δρόμοι, ὁ διὰ τῆς σημερινῆς Ἐλευθερουπόλεως μέχρι τῆς Σκαπτῆς Ὑλῆς καὶ ἄλλος διὰ τῆς Νεαπόλεως μέχρι Κρηνίδων. 3) Ἄλλος ξεκινοῦσεν ἀπὸ τὴν πρωτεύουσαν τῶν Σιριοπαίων, τὴν Στριν, με κατεύθυνσιν πρὸς τὴν Ἀμφίπολιν διὰ τῶν χωρίων Μεσορράχης, Δραβήσκου κλπ. 4) Ἡ ἄνω ὁδὸς τοῦ Ἡροδότου, ἡ ὁποία ἀπὸ τὴν Ἐλευθερούπολιν κατευθύνετο πρὸς τὴν Σκαπτὴν Ὑλῆν βορείως τοῦ Παγγαίου. Ἡ ὁδὸς αὕτη ἐσυνεχίζετο καὶ πέραν τῶν Σερρῶν μέχρι τῆς λίμνης τῆς Δοϊράνης, ἐνθα πιθανῶς ἠνῶνετο με ἄλλον δρόμον, κατευθυνόμενον πρὸς τὴν κεντρικὴν Μακεδονίαν. 5) Ἄλλος δρόμος ἐκκινῶν ἀπὸ τὴν Ἀμφίπολιν διέσχισεν ὁλόκληρον τὴν Βιλασιάν καὶ ἐξυπηρετοῦσε τὰς πόλεις αὐτῆς. Ὁ δρόμος οὗτος ἐσυνεχίζετο μέχρι τῆς Δοϊράνης καὶ ἐκεῖθεν κατήρχετο εἰς τὴν Κρηστονίαν. 6) Ἐνας παραλιακὸς δρόμος προχωροῦσε κατὰ μῆκος τοῦ Στρυμονικοῦ κόλπου καὶ κατηρτῶνετο πρὸς τὴν Ἀκανθον. 7) Δρόμος 25 σταδίων ἠνῶνε τὴν Ἀμφίπολιν με τὸ ἐπίνειόν της Ἥϊονα. 8) Μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς ἀνατολικῆς Μακεδονίας ὑπὸ τοῦ Φιλίππου κατεσκευάσθη ὁδὸς ἐνώνουσα τὴν Ἀμφίπολιν με τοὺς Φιλίππους. 9) Ἐκ τῆς ὁδοῦ ταύτης εἰς τὸ σημεῖον, ὅπου ἡ σιμ. Νικήσιανη, ἐκκινῶσεν ἄλλος δρόμος, ὁ ὁποῖος διήρχετο δεξιὰ τῆς Σκαπτῆς Ὑλῆς καὶ ἐκεῖθεν ἠνῶνετο με τὴν μεγάλην ὁδὸν τῆς Πιερίδος καὶ κατευθύνετο πρὸς τὸν Νέστον καὶ τὸν Αἰμόν. 10) Ὡς γνωστὸν, ἡ Ἐγκατία ὁδὸς κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους διήρχετο καὶ ἐξ ἀνατολικῆς Μακεδονίας. Ὁ κ. Σαμσάρης με βάσιν τὰ ἱχνη ρωμαϊκῶν λιθοστρώτων δρόμων, τοξωτὰς γεφύρας ρωμαϊκῆς ἐποχῆς, διατηρουμένας εἰσέτι, τὰ εὐρεθέντα μιλιάρια τῆς ὁδοῦ, ὡς καὶ τὰ διάφορα ὁδοιπορικὰ προσπαθεῖ νὰ καθορίσῃ ἐπακριβέστερον τὴν μεγάλην ταύτην ὁδὸν ὡς πρὸς τὴν ἀνατολικὴν Μακεδονίαν. Οὕτως αὕτη προερχομένη ἐκ δυσμῶν διὰ τῶν Στενῶν τῆς Ρεντίνας καὶ τοῦ «Συλῆος πεδίου» ἔφθανεν εἰς τὸν Στρυμόνα καὶ διὰ τῆς γεφύρας αὐτοῦ, τὴν ὁποίαν εἶχε κατασκευάσει ἄγνωστός τις διοικητὴς λεγαῶνος, ἔφθανεν εἰς τὴν Ἀμφίπολιν. Ἐκεῖθεν διέσχισε τὴν κοιλάδα τοῦ Ἀγγίτη καὶ διερχομένη περίπου ἀπὸ τὰ σημερινὰ χωρία Παλαιοκώμη, Μ. Σούλι, Ροδολίβος, Πρώτην καὶ Κορμίстан ἔφθανεν εἰς τὸν Ζυγάκτην ποταμόν, ἀπὸ ἐκεῖ μεταβάλλουσα κατευθύνσιν διήρχετο διὰ τῶν σημ. χωρίων Μαυρολεύκης, Καλαμπάκιου καὶ Μόριανης καὶ ἔφθανεν εἰς τοὺς Φιλίππους μετὰ 32-33 μίλια. Διασχίζουσα τὴν πόλιν τῶν Φιλίππων ἔφθανεν εἰς τὰς Mutationes Domeros καὶ Ad Duodecim (12 μίλια ἀπὸ τοὺς Φιλίππους), ἔπειτα εἰς τὴν πᾶσιν Fons Co (Ντῆκιλι-Τὰς) καὶ μετὰ 10-12 μίλια εἰς τὴν Νεάπολιν καὶ κατέληγεν εἰς τὸ Ἀκόντιμα καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὸν Νέστον καὶ τὸν πρῶτον θρακικὸν σταθμὸν Τόπειρον. Πλὴν τῆς κυρίας ταύτης ἀρτηρίας τῆς Ἐγκατίας ὁ σ. ἀναγνωρίζει καὶ ἄλλους τινὰς μικροτέρους δρόμους ρωμαϊκῆς ἐποχῆς. Μερικοὺς ἀπὸ αὐτοὺς, τοὐλάχιστον τμήματα, ἀνεκάλυψεν ὁ ἴδιος, π.χ. Φιλίππων-Ἡρακλείας Σιντικῆς, Δραβήσκου-Μυρκίνου, στρατιωτικὸν δρόμον Σερρῶν-Ἐμμανουὴλ Παπᾶ, Δαφνουδί-Σφελινού. Ἡ ἔρευνα αὕτη ὁμολογουμένως ἀποτελεῖ σημαντικὴν συμβολὴν διὰ τὴν τοπογραφίαν τῆς ἀνατολικῆς Μακεδονίας.

Εἰς τὸ τέταρτον μέρος «Πολιτικὴ γεωγραφία» ἐξετάζει τὰς προμακεδονικάς φυλάς, θρακικάς καὶ ἄλλας, αἵτινες ἦσαν ἐγκατεστημέναι εἰς τὴν ἀνατολικὴν Μακεδονίαν. Με βάσιν τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν, διάφορα τοπωνύμια καὶ ἄλλας ὀνομασίας προσπαθεῖ νὰ ἐξακριβώσῃ τὴν ἀρχικὴν κοιτίδα αὐτῶν, ἐξετάζει πότε μετεκινήθησαν καὶ ὑπὸ ποίας συνθήκας καὶ ποῦ ἀπαντοῦν κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους. Κατὰ τὴν ἔρευναν ταύτην ἄλλοτε υἱοθετεῖ ἀπόψεις ἄλλων ἐρυνητῶν, ἄλλοτε τὰς ἀπορρίπτει καὶ ἄλλοτε διατυπώνει ἰδικὰς του. Αἱ φυλαὶ αὗται ἦσαν οἱ Βισάλται καὶ Κρηστώνιοι, οἱ Τυντηνοὶ, οἱ Σιντοί, οἱ Σιριοπαῖοι, οἱ Ἀργιάνες, οἱ Παιόπλοι, οἱ Δόβηρες, οἱ Ζαιελοί, οἱ Ὀδομαντές, οἱ Ἡδῶνοι (ἢ Ἡδῶ-

νες), οἱ Πίερες, οἱ Σάτραι, οἱ Παναῖοι, οἱ Δρῶοι καὶ Δερσαῖοι, οἱ Σαπαῖοι καὶ τέλος οἱ Διονύσιοι. Ἀπὸ τὰς πολυαριθμοῦς ταύτας φυλάς διεκρίθησαν καὶ διειρηθῆσαν κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους οἱ Βισάλται, Κρηστωναῖοι, Σιντοί, Ὀδομαντοί, Ἡδωνοὶ καὶ Πίερες, τῶν μικροτέρων ἀφομοιωθεῖσθαι ὑπὸ τῶν μεγαλυτέρων καὶ συγγενικῶν φυλῶν. Αἱ ἐξ αὐτῶν φυλαὶ ἔδωσαν τὰ ἐθνικὰ ὀνόματά των εἰς τὰς περιοχάς, ὅπου εἶχον ὀριστικῶς ἐγκατασταθῆ, ὡς Βισαλτία, Κρηστωνία, Σιντική, Ὀδομαντική, Ἡδωνίς καὶ Πιερὶς. Ταῦτα ὁμῶς μετέπειτα εἶχον γεωγραφικὴν μόνον σημασίαν ὅχι πολιτικὴν.

Εἰς τὸ πέμπτον κεφάλαιον, τὸ ὁποῖον τιτλοφορεῖ «Τοπογραφία», ὁ σ. ἐξετάζει τὴν τοποθεσίαν, ἔκτασιν καὶ ὄρια τῶν ἀνωτέρω ἐξ περιοχῶν, ὡς καὶ τὴν θέσιν τῶν διαφόρων πόλεων ἐκάστης. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἡ νεώτερα ἔρευνα κατέβαλε πολλὰς προσπάθειάς να ἐξακριβώσῃ τὴν θέσιν ὧν αὐτῶν, ἐν τούτοις πολλὰ προβλήματα μένουσιν ἀκόμη ἄλυτα καὶ ἡ προτεινομένη θέσις τῶν πόλεων καὶ ἔκτασις ἐκάστης περιοχῆς δὲν εἶναι πάντοτε ἀσφαλῆς. Ὁ κ. Σαμσάρης, ἔχων τὸ μεγάλο προσόν ὅτι κατὰγεται ἐκ τῆς ἀνατολικῆς Μακεδονίας καὶ ἔχει ἄμεσον ἀντίληψιν ὁλοκλήρου τῆς περιοχῆς, ἡδυνήθη νὰ ἀπαντήσῃ ἐπιτυχέστερον εἰς πολλὰ τοπογραφικὰ προβλήματα αὐτῆς. Οὕτω π.χ. ἐξετάζων τὸ πρόβλημα, ἂν ἡ Βισαλτία ἐξετείνετο καὶ πέραν τοῦ Στρυμόνος, διὰ τοπογραφικῶν παρατηρήσεων καὶ πρὸ παντὸς ἐπικαλούμενος χωρίον τοῦ Στράβωνος, διαφυγὸν τὴν προσοχὴν τῶν ἐρευνητῶν, κατὰ τὸ ὁποῖον ὁ Στρυμὼν ἐχώριζε τὴν Βισαλτίαν ἀπὸ τὴν Ὀδομαντικὴν ἀποδεικνύει ἀσφαλῶς ὅτι ἡ Βισαλτία ἐξικνεῖτο μέχρι τοῦ Στρυμόνος ὅχι πέραν αὐτοῦ. Ἡ ταῦτισις τοῦ Βισάλτου ποταμοῦ μὲ τὸ σημ. «Μεγάλο Ρέμμα» καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἡ ταῦτισις τῆς πόλεως «Βισαλτίας» μὲ ἀρχαῖον κάστρον, εὐρισκόμενον 5 χλμ. νοτιοδυτικῶς τοῦ χωρίου «Θερμά», φαίνεται ὀρθή. Ὁμοίως ὀρθῶς τοποθετεῖ τὴν ἀρχαίαν πόλιν Βέργην, παρὰ τὰς διαφόρους ἀπόψεις τῶν ἐρευνητῶν, εἰς τὸ σημερινὸν «Παλαιοχώρι», λαμβάνων ὑπ' ὄψιν διάφορα δεδομένα, ἀρχαιολογικὰ εὐρήματα καὶ τὴν φύλογικὴν παράδοσιν, ὡς καὶ τὰς παραδιδόμενας χιλιομετρικὰς ἀποστάσεις αὐτῆς ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν Ἀμφίπολιν καὶ τὸν Στρυμόνα. Ἐπακριβέστερον ἀκόμη τοποθετεῖ τὴν ἀρχαίαν Εὐπορίαν, κτίσμα τοῦ Ἀλεξάνδρου Α' τοῦ Φιλέλληνο, εἰς τὸν λόφον «Ἀσάρι» παρὰ τὸ σημ. χωρίον Καλόκαστρον. Πειστικὰ καὶ ὀρθὰ εἶναι ὅσα λέγει περὶ τῶν νοτίων καὶ βορείων συνόρων τῆς Σιντικῆς, ὡς καὶ ὅσα ἐπιχειρήματα προβάλλει διὰ τὴν ταῦτισιν τῆς Σιντικῆς Ἡρακλείας μὲ τὸ σημ. Σιδηρόκαστρον, ἐνθ' διαφορώτατοι καὶ ἐπισηφαλεῖς εἶναι αἱ γνώμαι τῶν σημ. ἐρευνητῶν, πλὴν τοῦ Geyer, Makedonien 17 καὶ RE XIV, 659, ὅστις ἐπίσης τὴν τοποθετεῖ παρὰ τὸ Demir-Hissar.

Ὁ κ. Σαμσάρης δὲν περιορίζεται μόνον νὰ ἀναφέρῃ τὰς γινώστας ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν πόλεις καὶ πολίσματα καὶ νὰ ἐντοπίσῃ ταύτας, ἀλλ' ἐπισημαίνει καὶ ἄλλα πολίσματα, κόμας καὶ στρατιωτικοὺς σταθμούς, τὰ ὁποῖα δὲν μᾶς εἶναι γνωστά ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν οὔτε γνωρίζομεν τὰ ὀνόματά των. Ὡς ἐνδείξεις χρησιμοποιεῖ διάφορα εἰρεπία, νεκροταφεῖα, ἐπιταφίους ἐπιγραφάς, «θολωτοὺς καὶ κιβωτίσχυμους» τάφους, ὄστρακα, ἀγγεῖα, νομίσματα, ὑπολείμματα ἀρχαίων κάστρον καὶ τειχῶν. Ὁ σ. ἀπαριθμεῖ 14 τοιαῦτα πολίσματα, δίδων εἰς αὐτὰ τὰ ὀνόματα τῶν σημ. χωρίων, ὅπου ὑποτίθεται ὅτι ὑπῆρχον ταῦτα.

Ἐν τέλει ὁ σ. προσθέτει κατὰ κεφάλαια καὶ κατ' αὐξοῦντα ἀριθμὸν ἐκτεταμένας παραπομπάς εἰς τὰς πηγὰς καὶ τὰς νεώτερας ἐργασίας, αἱ ὁποῖαι ἐχρησιμοποιήθησαν ὑπ' αὐτοῦ κατὰ τὴν ἐξέτασιν τοῦ θέματος.

Ἡ μελέτη ἀποτελεῖ πλήρη ἐνότητα καὶ περιλαμβάνει ὅλην τὴν ἐσωτερικὴν καὶ ἐξωτερικὴν ἱστορίαν τῆς περιοχῆς κατὰ τὴν ἀρχαιότητα.

Ἐκ τῆς γενεομένης ἀναλύσεως καθίσταται ἀναφῆρ ὅτι ὁ κ. Σαμσάρης ἐπαραματεύθη τὸ θέμα μὲ μέθοδον, πολλὴν εὐσυνειδησίαν καὶ ἐπιμέλειαν, ἀκόμη γνωρίζει νὰ χρησιμοποιοῖ καλῶς τὰς ἀρχαίας πηγὰς καὶ νὰ ἐξάγῃ ὀρθὰ συμπεράσματα, διαθέτει ἱκανὴν ἐρευνη-

τικότητα καὶ βιβλιογραφικὴν ἐνημερότητα. Ἡ ἐργασία ἀποτελεῖ πράγματι μικρὰν συμβολὴν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἀρχαίας Μακεδονίας καὶ ἰδιαίτερος εἰς τὴν τοπογραφίαν αὐτῆς.

Δ. ΚΑΝΑΤΣΟΥΤΑΗΣ

Ἀντωνίου-Αἰμιλίου Ταχιάου, Ἡ ἔθνικὴ ἀφύπνισις τῶν Βουλγάρων καὶ ἡ ἐμφάνισις βουλγαρικῆς ἔθνικης κινήσεως ἐν Μακεδονίᾳ, Θεσσαλονίκη 1974, 8ο, σ. 39.

Ἀπὸ τὸν τίτλο τῆς ἐργασίας τοῦ καθηγ. κ. Ταχιάου γίνεται φανερὸς ὁ σκοπὸς γιὰ τὸν ὁποῖο αὐτὴ γράφτηκε: νὰ ἐρευνηθοῦν καὶ νὰ ἐρμηνευθοῦν οἱ ρίζες τῆς ἀνθελληνικῆς στάσεως ποὺ πῆραν οἱ Βούλγαροι ἀπὸ τὶς ἀρχεὺς κιόλας τοῦ ΙΘ' αἰ. καὶ κατ' ἐπέκτασιν νὰ ἐξετασθοῦν οἱ παράγοντες ποὺ ὀδήγησαν στὸν Μακεδονικὸ Ἀγῶνα, στὴν ἀντιπαράταξιν τοῦ βουλγαρικοῦ στὸν ἑλληνικὸ ἔθνικισμό. Ὁ σ. με πολλὴ σαφήνεια μᾶς ἀναλύει τὴν ἐξέλιξιν ποὺ πῆρε ἡ «ἀφύπνισιν» τῶν Βουλγάρων, καί, κάτοχος καθὼς εἶναι καὶ τῆς βουλγαρικῆς βιβλιογραφίας, τὴν τεκμηριώνει με πολλὴ πειστικότητα. Ἀν πρέπει, στὰ πλαίσια μιᾶς βιβλιοκρισίας, νὰ παρατηρήσουμε κατὰ αὐτὸ θὰ ἦταν ἡ μυνεία στὴν ἐργασία τοῦ James F. Clarke, Ilarion of Turnovo in the light of historical criticism (στὰ Actes du premier Congrès International des Etudes Balkaniques et Sud-Est Européennes, τόμ. IV, Σόφια 1969, σ. 269-278). Ὁ Clarke με κριτικὴ ἐμβάθυνσιν στὸ θέμα ἀποδεικνύει ἄλλῃ μιᾷ φορὰ τὴν χωρὶς ἀποδείξεις δυσφήμιση τοῦ Ἰλარიῶνα τοῦ Κρητὸς καὶ καταρρίπτει, ὥς ἓνα σημεῖο, τὸν μῦθο τῆς ἀντιβουλγαρικῆς ἀ priori στάσεως τοῦ Οἴκ. Πατριαρχείου. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ θὰ γινόνταν πιὸ εὐκόλῃ ἡ συζήτηση ἀπὸ τὸν σ. καὶ τοῦ βιβλίου τῆς Mercia Macdermott (A history of Bulgaria, London 1962) ποὺ διέπεται ἀπὸ ἀνθελληνικὴ, θὰ λέγαμε, μανία καὶ ἀποτελεῖ τὴν τελευταία «λέξη» (γιὰ τὸ εὐρύτερο κοινὸ, φυσικὰ) γύρω ἀπὸ τὴν βουλγαρικὴ ἔθνικὴ ἀναγέννησιν. Θὰ ἦταν ἐπομένως δυνατό νὰ διατυπωθοῦν ὁρισμέναι ἀντιρρήσεις πᾶνω σὲ παρατηρήσεις τῆς Macdermott γύρω ἀπὸ τὸν ρόλο ποὺ ἐπαιξαν ἡ βουλγαρικὴ ἀστικὴ τάξις (κυρίως ἡ μικροαστικὴ, σ. 151), ὁ Aprilon καὶ οἱ Gyumyushgerdam (σ. 79).

Γ. ΠΛΟΥΜΙΑΔΗΣ

Ἀντὼν Μιχ. Κολτσίδα, Οἱ Κουτσόβλαχοι, ἐθνολογικὴ καὶ λαογραφικὴ μελέτη, πρῶτος τόμος, Θεσσαλονίκη 1976, σ. 222.

Πρέπει ἀπὸ τὴν ἀρχὴ νὰ τὸ διευκρινήσουμε: τὸ βιβλίον ποὺ παρουσιάζουμε ἐδῶ δὲν πρόκειται γιὰ μιὰν ἐκδόσιν ποὺ φέρνει κατὰ νέο στῆν ἐπιστημονικὴν ἐρευνᾶ ἀποτελεῖ ὁμῶς μιὰ πετυχημένη προσπάθεια ἐκλαϊκευμένης κατάθεσης τῆς παρουσίας καὶ τῆς ἀδιάσπαστης σύνδεσης τῶν Κουτσόβλαχων με τὸν Ἑλληνισμό. Κι ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἄποψιν θὰ πρέπει, νομίζουμε, νὰ κριθοῦν οἱ «Κουτσόβλαχοι» τοῦ Ἀντὼν Κολτσίδα.

Ἀρχικὰ ὁ συγγραφεὺς ἐπιχειρεῖ μιὰν παρουσίαν τῆς ἐτυμολογίας τοῦ ὀνόματος «Βλάχος» ἐξετάζοντας διάφορες ἐκδοχάς, ὅπως τὶς χαρακτηρίζει, γιὰ τὴν ἐτυμολογίαν τοῦ ὄρου: (1. Προέλευση τοῦ ὄρου Βλάχος ἀπὸ τὸν αἰγυπτιακὸ ὄρο Φελάχ 2. Προέλευση τοῦ ὀνόματος ἀπὸ τὴ λέξιν βληχ 3. Προέλευση ἀπὸ τὴ λέξιν πριτζιά γιὰ τὸ ὄνομα Πριτσόβλαχος 4. Προέλευση τοῦ ὀνόματος ἀπὸ τὶς λέξεις βάλε καὶ ἄκουα. 5. Διάφορες ἄλλες θεωρίαι γιὰ τὴν ἐτυμολογίαν τοῦ ὄρου Βλάχος). Σὲ ἓνα δεύτερο ὑποκεφάλαιον ἐξετάζει τὶς γνώμες διαφόρων μελετητῶν γιὰ τὴ γερμανικὴν προέλευσιν τοῦ ὄρου Βλάχος καὶ σ' ἓνα τρίτον τὶς παραλλαγὰς τοῦ ὄρου Βλάχος: Κουτσόβλαχοι, Ἀρβανιτόβλαχοι. Στὸ δεύτερον κεφάλαιον